

HISTÓRIA MESTSKÉHO DIVADLA ŽILINA

Minulosť profesionálneho činoherného divadla v Žiline je dosť komplikovaná. Zdá sa, že tu divadlo viac existovalo z externej vôle, ako z vnútornej potreby. Ako dôsledok pofebruárovej eufórie roku 1948 sa na Slovensku začali zakladať profesionálne divadlá, pretože divadlo bolo považované za výborný politicko-spoločenský nástroj šírenia socialistickej ideológie. V roku 1949 vznikli Stredoslovenské divadlo vo Zvolene, dnes Divadlo Jozefa Gregora Tajovského, Krajské divadlo v Nitre, dnes Divadlo Andreja Bagara a profesionalizáciou považskobystrických ochotníkov a divadelných organizátorov aj Divadlo pracujúcich, ktoré pôsobilo v Považskej Bystrici v rámci veľkého kolosu Považských strojární. Keďže z mesta Žilina sa postupne stávalo mesto väčšieho administratívneho, hospodárskeho aj priemyselného významu a malo širšie spoločenské zázemie aj divácku obec, dokonca aj na prevádzku profesionálneho divadla vhodnejšiu budovu ako mesto Považská Bystrica, považskobystrické Divadlo pracujúcich v sezóne 1950/1951 presídlili do Žiliny a charakteristicky premenovali na Krajské divadlo pracujúcich.

Po období diktovanej a kontrolovanej dramaturgickej uniformnosti, ktorá poznamenala všetky divadlá vzniknuté po roku 1948, sa aj v žilinskom divadle objavujú umelecky pozoruhodné, poetickéjšie inscenácie režiséra a umeleckého šéfa divadla Jozefa Palku. Ako v štúdiu o žilinskom profesionálnom divadle uvádza teatrológ Ján Jaborník: *"Protí presile modelu realistickej hry 19. storočia a najmä proti bezvýraznosti, propagandistickej ideológii, naturalizmu a opisnosti stavala Palkova tvorba umeleckú náročnosť, ľudsky bohatšie obrazy a predovšetkým lyrickejšie a poetickéjšie tóny, ba aj vzopäťjšiu básnickosť."* V celoslovenskej premiére napríklad Jozef Palka uviedol impresionistický príbeh Šrámkovho Leta (1956), kde jednu z hlavných úloh hrala aj Hana Čelková - Hegerová. Išlo o doteraz jediné slovenské naštudovanie. V tomto období vznikla priam legendárna, divácky najúspešnejšia inscenácia žilinského divadla Hviezdoslavova Hájnikova žena (1955) v Palkovej réžii. Palkovo pôsobenie v žilinskom divadle, ktoré patrí medzi umelecky najúspešnejšie obdobie žilinského divadla, umelecky vyvrcholilo uvedením celoslovenskej premiéry inscenácie Schillerovej drámy Mária Stuartová (1957) v hlavnej úlohe s Bohumilou Horňákovou - Růžičkovou.

V žilinskom divadle, ktoré od roku 1956 nesie názov Divadlo Petra Jilemnického, absentuje po Palkovom odchode na post umeleckého šéfa do Štátneho divadla v Košiciach vedúca umelecká osobnosť. V roku 1957-1960 pôsobil v Žiline mladý absolvent réžie Juraj Svoboda. Z inscenácií, ktoré v žilinskom divadle naštudoval, divadelná kritika vyzdvihla inscenáciu hry tureckého, komunisticky orientovaného autora Nazima Hikmeta Čudák (1957) ako aj inscenáciu americkej autorky Lorraine Hansberryovej Hrozienko na slnku (1960). Táto inscenácia patrila medzi umelecky najtvorivejšie v existencii žilinského divadla a vyvola veľký ohlas, ktorý mimo iného súvisel aj so sociálnou témou hry a koloritom čenošského prostredia Ameriky. Juraj Svoboda v Žiline uviedol aj jednu z najpopulárnejších hier uvádzaných v československých divadlách - text Pavla Kohouta Taká láska (1958), ktorý na javisko priniesol intímne, privátne problémy a netradičnú otvorenú mozaikovitú kompozičnú štruktúru. V roku 1958 tu prijal angažmán známy divadelný režisér Martin Hollý, ktorý už mal za sebou úspešné režisérske obdobia v martinskom divadle. Hollého inscenácie v žilinskom divadle však neprekonali lesk jeho slávnej martinskej éry. Po náhlejši smrti Martina Hollého roku 1960 prichádza do divadla režisér Libor Pleva, od ktorého sa očakávala istá modernizácia v dramaturgii divadla oproti tradičnému, striktno realistickému divadlu Martina Hollého. Ako sa však ukázalo, ani umelecký súbor, ani diváci nestačili na jeho intelektuálne zameraný repertoár. Odchodom Libora Plevu (1963) začala úroveň práce a tvorby žilinského divadla značne kolísat'. Juraj Svoboda tu ešte začiatkom poslednej sezóny naštudoval strhujúcu inscenáciu hry amerického dramatika Tennessee Williama Električka zvaná túžba (1965). Ani výrazný tvorivý a dramaturgický počín tejto inscenácie však nezvrátil rozhodnutie vtedajšej moci zrušiť Divadlo Petra Jilemnického koncom sezóny 1965/1966 pre

nedostačujúcu umeleckú úroveň posledných sezón a dlhotrvajúcu absenciu vedúcej umeleckej osobnosti. Po oficiálnom zrušení divadla zostal v Žiline ešte tri roky pôsobiť zredukovaný herecký súbor (z pôvodného počtu dvadsaťsedem hercov zostalo šesťnásť), už však ako scéna Žilina, ktorá bola súčasťou martinského Divadla Slovenského národného povstania. Dočasná existencia žilinskej scény martinského divadla skončila roku 1969. Desať hercov žilinského súboru prešlo od začiatku sezóny 1969/1970 do hereckého súboru v Martine. Na vyše dvadsať rokov (od roku 1969 do roku 1991) bola činnosť profesionálneho činoherného divadla v Žiline prerušená.

Nové profesionálne začiatky

Po dlhej prestávke vzniká v januári 1992 veľkorysým gestom vtedajšieho žilinského primátora Jána Slotu Mestské divadlo Žilina, a to ako prvé neštátne profesionálne repertoárové divadlo na Slovensku, ktoré nespadlo do zriaďovateľskej pôsobnosti MK SR. Opäť ide o prevažujúcu vôľu mesta, ktoré chce mať vlastnú reprezentatívnu činohru. Prvou inscenáciou novootvoreného divadla bola Hviezdoslavova Hájnikova žena v prebásnení Štefana Moravčíka, ktorou režisér Ľuboš Midriak nadviazal na úspešnú Palkovu inscenáciu z roku 1955 (inscenácia bola premiérovaná už 8. novembra 1991, ešte pred oficiálnym ustanovením Mestského divadla). Ľuboš Midriak sa stal aj prvým riaditeľom, umeleckým šéfom a režisérom Mestského divadla Žilina. Začína tak ďalšie obdobie opätovnej profesionalizácie amatérskych divadelníkov. Už prvá sezóna ukázala, že realizovať kvalitné divadlo po prerušení divadelnej kontinuity, pri chýbajúcej inscenačnej tradícii a s umelecky nevyváženým hereckým súborom bude veľmi ťažké. Z tohto raného obdobia umelecky najviac zarezonoval projekt štylizovaného divadla režiséra a umeleckého šéfa divadla Miroslava Benku Mäkké sny (1994). Od roku 1995 v Mestskom divadle pôsobili dve scény: Činohra Mestského divadla Žilina a Divadlo pre deti a mládež Maják (Divadlo Maják bolo pôvodne amatérske divadlo, ktoré v Žiline pôsobilo od roku 1980 pod umeleckým vedením zanieteného divadelníka Tomáša Rosického, a ktoré sa profesionalizovalo roku 1990.). Po zrušení Činohry Mestského divadla roku 1996, ktorej sa nedarilo naplniť svoje umelecké ambície hlavne pre veľké rezervy v kvalite hereckého súboru, zostal v budove Mestského divadla pôsobiť len jeden súbor – Divadlo pre deti a mládež Maják. Divadlo Maják postupne prešlo vnútornou transformáciou dramaturgie a tematicky sa rozšírilo aj o repertoár pre dospelého diváka. Začali s ním spolupracovať skúsení divadelníci ako Matúš Olha, Marián Pecko, či mladí progresívni režiséri ako Eduard Kudláč, Tomáš Hudcovič, Rastislav Ballek. Po nečakanej smrti hlavnej umeleckej osobnosti Majáku Tomáša Rosického v roku 2002 a po ukončení veľkolepej rekonštrukcie divadelnej budovy Mestského divadla (1999-2003), prestalo Divadlo pre deti a mládež Maják oficiálne používať svoj názov a začalo pôsobiť pod hlavičkou Mestského divadla Žilina.

Hľadanie novej tváre

Od tohto obdobia sa začínajú písať nové dejiny žilinského divadla, ambicióznym pokusom jeho ďalšej profesionalizácie a hľadania novej tváre. Vtedajšie vedenie divadla – riaditeľka Elena Dikošová (1996 -2007) a umelecký šéf Rastislav Ballek (2003 – 2008) však akoby nedokázali prekonať identifikačné znaky starého divadla Maják. Produkcia divadla ostala orientovaná hlavne na detského diváka a inscenácie boli uvádzané v prevažnej miere v dopoludňajších hodinách pre organizované skupiny detí a študentov. Divadlo organizovalo edukatívne koncerty pre deti a pozývalo veľa hosťujúcich predstavení. Dramaturgia divadla sa začala orientovať aj na muzikál, ktorý sa mal stať atraktívnym hlavne pre večerných divákov. Režisér Anton Šulík v divadle režíroval trilógiu zbojníckych muzikálov Maľované na skla (2004), Cigáni idú do neba (2006) a Balada pre banditu (2008). Medzi umelecky najväčšie prínosy z tohto obdobia patrí inscenácia hry Ivana Stodolu Bačova žena v réžii Mariána Pecku (2004). Je zaujímavé, že ani Rastislavovi Ballekovi sa v žilinskom divadle nepodarilo prekročiť umeleckú kvalitu autorských inscenácií Pustokvet, Atómy Boha a Bez

Boha na svete, ktoré vznikli počas jeho interného pôsobenia v martinskom divadle. Od roku 2004 začalo žilinské divadlo organizovať medzinárodný festival otvoreného divadla Žilinská svätovánska noc.

Radikálnejšie zmeny v žilinskom divadle nastali až pod vedením riaditeľky Martiny Jesenskej (od roku 2007 do mája 2012) a umeleckého šéfa Eduarda Kudláča (od roku 2008). Medzi hlavné zámery nového vedenia patrilo preorientovanie dramaturgie divadla na dospelého diváka, rozšírenie repertoáru o večerné tituly a uprednostňovanie vlastných titulov pred hosťujúcimi predstaveniami. Táto koncepcia vyžadovala okrem zmien v dramaturgickej orientácii divadla aj radikálne personálno-organizačné zmeny pre zabezpečenie efektívnejšieho fungovania divadla. Až inscenácia hry Sergiho Belbela Mobil v réžii Eduarda Kudláča (2008), ktorá na festivale Nová dráma/New drama 2009 získala Cenu za najlepšiu inscenáciu súčasnej svetovej hry a hlavná predstaviteľka inscenácie Jana Olhová získala Zvláštnu cenu poroty za mimoriadny herecký výkon a Dosky 2009 za najlepší ženský herecký výkon sezóny 2008/2009, akoby ukázala, akým smerom by sa dramaturgia divadla mohla uberať. Mestskému divadlu Žilina sa postupne darí striasť sa nánosov problematickej minulosti, opúšťa teritórium overenej dramatiky a začína sa orientovať na súčasné texty uvádzané v slovenskej premiére, nové dramatizácie a pôvodnú súčasnú slovenskú drámu. V tomto umeleckom smerovaní divadla pokračuje aj koncepcia riadenia nového riaditeľa divadla Antona Šulíka (od novembra 2012). Posledné sezóny v žilinskom divadle sú dôkazom, že sa divadlo na tejto odvážnej ceste „experimentovania“ so súčasnými textami úspešne zbavuje nálepky oblastného divadla. A čo je dôležité, z Mestského divadla Žilina je divadlo, o ktorom sa rozpráva.

Zuzana Palenčíková

Text bol napísaný s použitím publikácie Mestské divadlo Žilina, ktorú vydali Mestské divadlo Žilina a Divadelný ústav v roku 2005 a publikovaný v divadelnom časopise kôd pri príležitosti 20. výročia založenia Mestského divadla Žilina (kôd, číslo 1, ročník 6, 2012).